

Katedra filosofie a religionistiky

Posudek vedoucího/oponenta bakalářské práce

Jméno studenta: Anna Tichá

Název práce: Husserlovo pojetí krize evropských věd a její důsledky v odklonu od žitého světa (Lebenswelt)

Jméno vedoucího práce: doc. Mgr. Filip Grygar, Ph.D.

Jméno oponenta: Mgr. Alena Roreitnerová, Ph.D.

I. Formální kritéria	ano	zčásti	ne
1. Naplnění celkového záměru: - práce odpovídá svému zadání a obsahu - vymezení tématu je přiměřené a není příliš široké	X		
2. Metodické a systematické zvládnutí práce - text je strukturně a logicky uspořádán - práce je adekvátně zpracována		X	
3. Úvod a závěr - úvod řádně seznamuje s cílem a postupem práce, s dosavadním bádáním na dané téma a stěžejní literaturou - závěr náležitě shrnuje a hodnotí celou problematiku, formuluje přínos k řešení problému a vlastní stanoviska	X		
4. Autor náležitě vypracoval všechny formální požadavky kladené na bakalářskou práci - zadání, prohlášení, obsah, úvod, pojednání, závěr, resumé v češtině a cizím jazyce - odpovídající počet stran	X		

Slovní ohodnocení – viz níže

II. Obsahová kritéria	ano	zčásti	ne
1. Práce prokazuje porozumění autora v dané problematice.		X	
2. Myšlenková soudržnost a souvislost textu: - je vyhovující - srozumitelnost argumentace a podloženost argumentů či myšlenek je adekvátní	X		
3. Práce se opírá o relevantní prameny a literaturu.	X		
4. Práce s literaturou: - v práci je zřetelně předvedeno, že student pracoval s odbornou literaturou a s myšlenkami jednotlivých autorů - autory uváděl (nejen odkazem na poznámku), srovnával, parafrázoval a citoval - zřetelně rozlišoval své myšlenky od myšlenek jednotlivých autorů		X	
5. Bakalářská práce je filosofickým textem: - autor prokázal fundovanou a analytickou práci s pojmy a myšlenkami - autorova práce nespočívala jen v převyprávění daného téma nebo pouhém poskládání hesel, parafrází či myšlenek - práce nebyla zatížena nepřiměřenou mírou historických, životopisných nebo jiných nefilosofických údajů	X		

Slovní ohodnocení – viz níže

III. Jazyková a grafická kritéria	ano	zčásti	ne
1. Práce je bez gramatických a stylistických chyb nebo jiných nedostatků (překlepy, nedokončené věty atd.)	X		
2. Práce je psána kultivovaným a odborným jazykem	X		
3. Terminologické zpracování textu - fundované porozumění terminologie v oboru a daném tématu - vhodné používání terminologie a vysvětlování pojmů	X		
4. Odkazy, citace a poznámkový aparát - vyhovující práce s odkazy - dodržení a jednotnost citačních norem - náležitý poznámkový aparát	X		
5. Citování - míra citování je vyvážená - vhodná volba a výstižnost citací		X	
6. Grafická kritéria - grafická úprava (písmo, obsah, názvy kapitol, odstavce, řádkování atd.) je vyhovující	X		

Slovní ohodnocení

IV. Použitá literatura

	ano	zčásti	ne
1. kritický a vhodný výběr prvotní literatury a pramenů	X		
2. kritický a vhodný výběr druhotné literatury		X	
3. práce s cizojazyčnou literaturou	X		

Slovní ohodnocení

Nelze než s Annou Tichou souhlasit, že Husserlův pozdní projekt obnovy vztahu mezi vědeckým poznáním a žitým světem (*Lebenswelt*) formulovaný především v *Krizi evropských věd a transcendentální fenomenologii* má trvalou aktuálnost (str. 41–42). Předložená bakalářská práce je tak cenná především tím, že si klade za cíl živost Husserlova myšlení ukázat ve světle důsledků, které má krize věd pro bezprostřední současnost. Řečeno jazykem *Krize*, autorka *re-aktivuje* smysl Husserlova projektu tím, že formou filosofického tázání hledá příčiny problémů spjatých s novějšími výtoky techniky, jejichž konkrétní podoby nemohl Husserl anticipovat (str. 38), jako jsou sociální sítě a algoritmičticky určované digitální prostředí.

Ačkoli je motivací práce existenciální pocit „vyprázdnění“ (str. 8) a „odkouzení“ světa (str. 12 a 14), Anna Tichá dokáže osobní východisko překročit k obecné úvaze nejen o příčinách krize, ale i o tom, jaká jsou z této krize východiska (str. 7). Ze všech těchto důvodů je předložená práce bezpochyby zajímavá a získává si už předem čtenářovu sympatii. Práce je navíc napsána kultivovaným jazykem (až na občasné problémy s kladením čárek a drobné překlady, které jsou v rámci běžných redakčních procesů únosné: kupř. si nejsem jista, jestli se podle F. Grygara „nejožehavější metafyzické otázky“ týkají „smyslnosti“ celé lidské existence – str. 9 atd.).

Je třeba ocenit, že autorka prokazuje schopnost sledovat hlavní linii – mnohdy spleť formulovaných a zhusta odtazitých – Husserlových úvah v *Krizi*, aniž by se v nich ztratila. Stejně tak dovede zvažovat alternativní přístupy k *Lebenswelt*, jaké představuje především Habermasův „komunikativní obrat“ v kritické teorii, resp. jeho teorie komunikativního jednání (str. 30n.). Velmi slibně vypadá její snaha aplikovat úvahy o žitém světě na otázku „přítomnosti v digitálních prostorech“ (str. 35n.). Z hlediska současných krizí se pak jeví nejzajímavější, když autorka rozvíjí své porozumění Husserlovi a Habermasovi v souvislosti s digitální „fragmentací“ zkušenosti (str. 35) a veřejného prostoru. Především zde je totiž viditelný přímý společenský dopad krize projevující se absencí skutečného dialogu mezi (inter)subjektivními perspektivami, která nakonec vede k „ohrožení jinak společných demokratických hodnot“ (str. 37).

Práce Anny Tiché má bezpochyby mnoho silných stránek, především inspiruje k dalšímu přemýšlení ve směru, který předznamenává. Je však třeba přiznat, že má i slabší místa. Jejím patrně nejproblematictější aspektem je časté opakování – sice ústředního – ale příliš obecného výkladu o žitém světě. Pozornější čtenář si pak může klást otázku, proč se mu znovu vysvětluje (jen v nepatrných nuancích), co už bylo vícekrát řečeno (takto se problém zakrytí světa žívota vědeckým konceptem reality jakožto souboru objektivních faktů objevuje na str. 17, 18, na str. 19 hned dvakrát, na str. 22, 25, 26, 28, na str. 32 opět dvakrát, na str. 33, třikrát na str. 34). Při vědomí toho, že i postup Husserla samotného je v *Krizi* poněkud repetitivní, by tento problém sám o sobě nebyl tak rušivý, kdyby někdy nepůsobil jako úhybný manévr před obtížnými (a nesmírně zajímavými) otázkami, které Anna Tichá ve své práci otevírá. Pokusím se nyní – ve třech bodech – poukázat jen na některé z nich.

(1) *Vztah kritizovaného pojetí vědecké objektivní a Husserlovy transcendentální intersubjektivní.* Pro hlavní téma práce je rozhodující vysvětlit rozdíl mezi vědeckou

objektivizací, jak ji Husserl v *Krizi* kritizuje, a navrhovanou fenomenologickou alternativou, totiž objektivitou konstituovanou na základě transcendentální intersubjektivní reality, která vychází ze světa života. V předložené práci je však tento rozdíl (bez hlubšího vysvětlení jeho podstaty) nejdříve prostě konstatován, aniž by autorka odkázala k primárnímu textu (srv. str. 11: „Husserl chápe objektivitu odlišně, pro něj totiž není nezávislá na člověku, ale je spíše intersubjektivně sdílená mezi lidmi, ukazuje se všem lidem stejně, ale vždy skrze jejich vlastní zkušenost a vědomí.“). V dalším kroku (str. 12) cituje L. Majora, podle nějž je pro Husserla: „člověk osobou čili rozumnou, svobodnou a zároveň odpovědnou bytostí. To proto, že ve skutečnosti je sebeobjektivací, tj. smyslovou, časoprostorovou manifestací absolutní vněsvětské transcendentální intersubjektivní reality.“ Ovšem autorčin výklad citátu není úplně srozumitelný: „člověk tedy není jen pouhým pasivním pozorovatelem objektivní reality, on realitu sám utváří. Jeho existence je smyslově uchopitelná, ale jeho podstata je transcendentální, a činí ho svobodným a odpovědným za své činy. Realita, tak jak ji vnímáme, tedy není objektivní, ale tzv. intersubjektivní, což znamená, že je prožívána individuálně, ale zároveň je sdílena s ostatními lidmi.“ Není jasné, v jakém smyslu člověk podle Husserla utváří realitu. Není fenomenologie, jak poznamenal Ricoeur, spíše filosofie smyslu, než filosofie svobody? Jak je přesně míněno, že „podstata“ člověka je transcendentální. Neupomíná to (bez dalšího vysvětlení) spíše na Kanta a jeho noumenální subjekt? Poslední místo (str. 20), kde se téma pojednává, tentokrát i s citací *Idejí I*, se omezuje na perceptivní zkušenost: „Aktuální pole vnímání ... je intersubjektivně společně vědomé, je vědomé v odlišných způsobech, v odlišných způsobech pojetí, stupních jasnosti atd.“ I v tomto případě ale autorčin komentář nevysvětluje, v jakém smyslu může transcendentální intersubjektivita zastat úlohu fenomenologické „objektivní“. Autorka toto místo osvětluje takto: „Svět kolem nás je přístupný více subjektům, a proto jej pojmáme objektivně, i když každý vnímáme odlišně. Každý z nás vnáší do vnímaných objektů svůj vlastní pohled, ovlivněný zkušenostmi, fyziologickými i psychologickými předpoklady, a totéž platí i pro ostatní subjekty.“ Pokud by toto mělo být Husserlovo poslední slovo k dané otázce, jak by mohla fenomenologie aspirovat na obnovené založení vědeckého projektu?

Pro Husserla je přitom otázka intersubjektivně sdílené objektivní reality velmi důležitá a klade si ji v různých podobách, mj. takto: „Jak dospívá geometrická idealita (stejně jako idealita všech věd) od svého originálního niterně osobního zdroje, kde je výtvořem v prostoru vědomí první vynálezcovy duše, ke své ideální objektivitě?“ (*Krise*, str. 388). Tento problém úzce souvisí s jiným centrálním momentem *Krise*: idealit pro Husserla nejsou jenom falešným konstruktem, který zastírá pohled na svět našeho života, ale jsou vědám i fenomenologické filosofii vlastní. Na konstituci idealit staví i fenomenologie (aniž bych nyní chtěla přihlížet k roli kantovských idejí pro celý projekt obnovení smyslu vědy apod.). Pro Husserla je problém především v zapomenutí na původ těchto idealit (jak autorka správně zmiňuje, str. 22), tj. vadí mu, že „visí ve vzduchu“ (přesněji „vznáší [se] bez opory v povětrí“; *Krise*, str. 164). Autorka na více místech sice říká, že vědecké ideality mají svou cenu, ale nemluví o tom, jaký význam mají pro samotný Husserlův projekt.

Pokud jde o transcendentální intersubjektivitu, Husserl jí v *Krizi* věnuje velmi pozoruhodný samostatný paragraf 54, který se stal předmětem živé diskuse mezi pozdějšími fenomenology. Správné pochopení transcendentální intersubjektivní reality by přitom autorce zároveň pomohlo vyrovnat se s příliš schematickou kritikou Jürgena Habermase (resp. Alfreda Schütze), kterou, jak se zdá, bez dalšího přijímá (str. 31, 38 a 39).

(2) *Otázka Husserlova východiska v „monadologickém subjektu“ a relevance Habermasovy kritiky.* Určitá pochybnost týkající se toho, zda Anna Tichá dostatečně jasně uchopila metodologická východiska Husserlovy fenomenologie (je třeba ihned dodat, že ta jsou ve svých různých vývojových fázích oříškem i pro zkušenější badatele), se týkají právě pasáží, v nichž parafrázuje Habermasovy výhrady. V rámci jinak zajímavé expozice

Habermasova převzetí pojmu žitého světa autorka cituje z *Teorie komunikativního jednání* (sv. 2): „Husserlova koncepce *Lebenswelt* zůstala propojena s monadologickým způsobem pojetí transcendentální fenomenologie, který nepřesáhl perspektivu individuálního subjektu.“ (str. 31).¹

Autorka v bezprostřední návaznosti tuto pasáž interpretuje způsobem, který je vcelku častý (tamt.).² Dále v práci už ale sahá k formulacím, které jsou podle mého názoru přehnané a nelze s nimi souhlasit, i kdyby to mělo být jen z důvodu koherence s tím, co už autorka (třebaže nevyjasněně) vyložila výše – viz bod (1). Např. na str. 38 říká: „Zatímco Husserlova diagnóza *Krize* ukazuje na zapomenutí *žitého světa* jako původního horizontu smyslu, jeho řešení zůstává primárně, jak jsem již zmiňovala, v oblasti individuální reflexe a návratu vědomí v jeho intencionální přímé zkušenosti se světem. Tato cesta má nepochybně svou sílu a hloubku; zároveň je ale omezena rámcem monadologického subjektu, jak popisuje Habermas.“ A dále oproti Husserlovi podle autorky (str. 39): „Habermas hledá cestu jinudy, a to prostřednictvím komunikativní racionality, která člověka *nedefinuje jako osamělý vědomý bod v prostoru*, ale jako bytost vždy již zapojenou do sítě významů, jazyků a mezilidských vztahů. Tím se otvírá možnost chápat žitý svět *nikoliv pouze jako vnitřní zkušenost jednotlivce*, ale jako něco sdíleného a intersubjektivního, co se utváří a obnovuje prostřednictvím dialogu a porozumění.“ (prolož. AR)

Nebudu se nyní snažit rekonstruovat argumenty předních husserlovských badatelů, kteří zakladatele fenomenologie před lingvisticko-pragmatickou kritikou hájí (srv. např. Dan Zahavi: *Husserl and Transcendental Intersubjectivity*). Otázka, jak může transcendentální ego konstituovat sdílený svět se klade právem. Důležité je pochopit, že transcendentální ego je pro Husserla nutně *metodologické* východisko, protože nelze vystoupit z „core self“ jakožto elementární perspektivy 1. osoby, nejde však o ontologickou (ani etickou) tezi primátu ego před alter-ego (a konstituce druhého neznamená jeho „produkci“ v solipsistické sféře). Pokud jde o domnělou „uzavřenost“ (str. 31) Husserlových monád, jde o samostatné téma. Snad ale na tomto místě postačí jako výmluvná ilustrace tato známá pasáž:

„Leibniz sagte, Monaden haben keine Fenster. Ich aber meine, jede Seelenmonade hat unendlich viele Fenster, nämlich jede verständnisvolle Wahrnehmung eines fremden Leibes ist solch ein Fenster, und jedesmal, wenn ich sage, bitte, lieber Freund, und er antwortet mit verständnisvoll, ist aus unseren offenen Fenstern ein Ichakt meines Ich in das Freundes-Ich übergegangen und umgekehrt, eine wechselseitige Motivation hat zwischen uns eine reale Einheit, ja wirklich eine reale Einheit hergestellt. Und die Liebe dringt wirklich von Seele zu Seele... (Hua XIII, 473).“³

(3) *Vztah lingvisticko-pragmatického a fenomenologického přístupu k Lebenswelt*. Autorka má sympatický záměr „znovu promyslet podmínky možnosti návratu k žitému světu“ (str. 38) v současné technologicko-digitálně utvářené realitě. V těchto souvislostech Anna Tichá odkazuje mj. na Plessnerův pojem „zprostředkované bezprostřednosti“ (str. 35) a na současnou práci o přítomnosti v digitálním prostoru (které bohužel nereferuje v jejich celkovém záměru). Vzhledem k tomu, že současné bádání pracuje s otázkou, nakolik je

¹ Bohužel se mi navzdory snaze nepodařilo tento citát v referované knize dohledat.

² „Husserlova koncepce příliš uzavřená ve světě jednotlivce a nepřikládá důraz na společenský svět, který se tvoří ve vztahu mezi lidmi v komunikaci. To v tomto případě znamená, že intersubjektivita není výchozím bodem poznání, ale je teprve konstituována uvnitř subjektu v rámci jeho vědomí. Druhý člověk se objevuje jako „alter ego“, které je tematizováno až v rámci reflexivního aktu, nikoliv jako původní spolupřítomnost.“

³ V anglickém překladu D. Zahaviho: „Leibniz said that the monads have no windows. But I think that every psychic monad has infinitely many windows—namely, every truly comprehending perception of a foreign lived body is such a window. And each time I say, ‘please, dear friend,’ and my friend responds to me with understanding, then through our open windows, an I-act of my I is passed over into the I of my friend and vice versa; a reciprocal motivation has established a real unity between us—yes, has actually established a real unity.“

digitální komunikace deficientní vůči setkání tváří v tvář, nabízí se – s ohledem na logiku autorčiných dosavadních úvah o žitém světě – začít s fenomenologickou analýzou elementárního sociálního rozumění, jímž je empatie. Autorka by tak mohla navázat na rozlišení tělesa (*Körper*) a těla (*Leib*), jak ho ve své práci zavedla v návaznosti na Husserla a současně si znovu a důkladněji položit otázku, jak se liší fenomenologický přístup k sociálnímu rozumění od lingvistického a sociálně-vědního či od současných mediálních studií. Domnívám, že např. právě zkoumání empatie (Edith Stein, Husserl, Scheller, Zahavi) patří ve fenomenologii k exemplárním ostrůvkům návratu k žitému světu, který i po sto letech nese plody.

Úhrnem lze říci, že práce Anny Tiché otevírá dvě cesty rozvinutí úvah o světě našeho života: promyšlení fenomenologického přístupu, a přechod k přístupu, který je povýtce sociologický. Domnívám se, že ačkoli je první náročnější a jeví se obtížněji aplikovatelný, co do filosofické hloubky je nakonec slibnější.

K uvedeným třem bodům pouze dodávám, že nejsou ani tak kritikou předložené bakalářské práce, ale spíše možnou inspirací. Kriticky bych se chtěla vyjádřit asi jen k nedocenění transcendentální intersubjektivitě u samotného Husserla (bod 1 a 2), která je ale pro pochopení *Krize evropských věd* rozhodující. Výhrady mám také k práci se sekundární literaturou, kdy se mi nedaří najít citovaná místa (viz výše u Habermase), článek Lindemanna a Schünemanna je využit pro získání izolovaného pojmu, aniž by byl sledován smysl této publikace (jdoucí proti intenci předložené bakalářské práce, skutečná konfrontace s odlišným stanoviskem by pro ni přitom mohla být přínosná), v případě článku *Discussion: The Last Work of Edmund Husserl* je chybně uveden autor (nejde o Waltera Biemela, ale o Arona Gurwitsche).

Většina mých výhrad – kromě posledně uvedených – má jak řečeno charakter pokusu o dodatečnou polemiku a rozšíření obzorů. Přes všechno se ale domnívám, že Anna Tichá si zvolila velmi pěkné a poměrně značně náročné téma bakalářské práce a obstála velmi dobře. Navrhuji proto hodnocení B-C podle průběhu obhajoby.

Celkové hodnocení:

Práci doporučuji k obhajobě: ano

Návrh hodnocení: B-C podle průběhu obhajoby

Náměty k rozpravě:

- (1) Jak rozumět tomu, že transcendentální intersubjektivita má nahradit objektivitu věd? Jak souvisí intersubjektivita s tím, jak chápeme „objekt“?
- (2) Jak chápe Husserl „transcendenci“, když mluví o metodologickém východisku v transcendentální subjektivitě? Proč Husserla v *Krizi* – i když bychom si to mohli přát – příliš nezajímají subjektivní vjemy v obvyklém smyslu slova „subjektivní“, jako je vůně čerstvě nasbíraných hub (str. 32)?
- (3) Na dvou místech (str. 20 a 21) hovoříte o „prožitém těle“ (*Leib*) s odkazem na český překlad *Krize* (str. 131, resp. str. 129). Toto spojení se mi nepodařilo v celém §38 najít. Kde se tento obrat v českých překladech Husserla vyskytuje?
- (4) Jak byste vlastními slovy popsala *Lebenswelt*, kdybyste na chvíli uzávorkovala Husserla?